

Saddams kvinnor – stöttepelare och akilleshälar

Könsdikotomisering och konstruktion av nationell identitet
i Saddam Husseins tal till de irakiska kvinnorna

I Saddam Husseins Irak knyts visionen om det ideala samhället samman med visionen om den ideala kvinnan. Förståelsen av kön som en dikotomi blir en grundläggande förutsättning för visionens förverkligande. "Kvinnan" får symbolisera den nationella identiteten, hon blir på samma gång stöttepelare och akilleshäl – ett slagkraftigt argument för kontroll av kvinnors liv.

Kväll på ett hotellrum i Bagdad. Vi sitter bänkade framför TV-nyheterna för att se och höra senaste nytt om presidentens förhåvanden. Idag har presidenten av republiken Irak fått många telegram med lyckönskningar. Nyhetsuppläsaren tillkännager att de strömmat in till den store ledaren, telegram med idel goda ord om "tack" för en framgångsrikt förd kamp och "lycka till" inför framtida utmaningar i kampen. Kvinnokampen. Det är den 8 mars, internationella kvinnodagen.¹

Undångömd i en bokhandel i Bagdad fanns den lilla skriften "The Revolution and Woman in Iraq", till engelska översatta tal av Iraks president Saddam Hussein till den irakiska partistyrda kvinnoorganisationen, the General Federation of Iraqi Women. Talen hölls vid olika tillfällen under åren 1971–1977, alltså före kriget mellan Irak och Iran (1980–1988), vilket medför att de har en relativt "civil" prägel, och i stort sett saknar direkt krigsretorik. På olika sätt behandlar de kvinnors plats i visionen om Irak, och kvinnors uppgifter i byggandet av det revolutionära samhället. Materialet kan tyckas något föråldrat, men som jag kommer att visa stämmer det väl överens med hur den irakiska kvinnoorganisationen formulerar sig idag, eller närmare bestämt i mars 1996, då jag hade möjlighet att delta i en studieresa till Irak an-

ordnad av Kristna Fredsrörelsen i Sverige. Genom samtal och möten med representanter för organisationen i Bagdad och Basra, såväl som genom slagordsbepryddade väggar på organisationens kontor, framkommer en bild som gör att Saddam Husseins ord från 70-talet känns allt annat än inaktuella.

Jag kommer i denna artikel att visa hur kvinnor i Saddam Husseins tal kopplas samman med konstruktionen av nationell identitet, och hur de därigenom, i egenskap av just kvinnor, får symboliska funktioner. När olika teman Saddam Hussein behandlar i sina tal till de partiorganiserade kvinnorna definieras och analyseras utifrån hur konstruktionen av kön och nationell identitet hänger samman, framträder bilden av en grundläggande struktur, där dikotomisering blir fundamental för hur kön skapas – men också för konstruktionen av nationell identitet. I denna bild får kvinnor dubbla, och skenbart paradoxala, funktioner i samhället: kvinnor blir stöttepelare, men samtidigt också akilleshälar.

Till min hjälp i analysen använder jag främst olika feministiska forskare. De flesta av dem behandlar, utifrån olika utgångspunkter, konstruktionen av kön i arabiska och/eller muslimska kontexter. Inom dessa feministiska traditioner, som tyvärr är relativt okända och i

allra högsta grad osynliga inom svensk feministisk forskning, finns många exempel på framstående teoribildningar, bland annat när det gäller att analysera kopplingar mellan kön och t ex religiös, etnisk och nationell identitet. Inte minst med tanke på den ökade immigrationen från arabiska och/eller muslimska länder till Sverige, är det viktigt att dessa forskningstraditioner får utrymme också i den svenska feministiska debatten.

Den könsteoretiska utgångspunkten i denna artikel är att kön skapas i en ständigt pågående, livslång och mycket komplicerad könskonstitueringsprocess.² Kön är alltså inget "naturligt" eller oföränderligt, utan konstitueras i, och i relation till, olika kontexter. Här förutsätts att varje människa livet igenom utvecklar sitt personliga könsprojekt, aktivt såväl som passivt. Vi lär oss, anpassar oss och utvecklar regler att leva efter, eller bryta med, kulturella förväntningar och normer för kön som omger oss. Vi måste ständigt, dock inte nödvändigtvis medvetet, förhålla oss till dessa normer. Därigenom bidrar vi själva till att skapa, vidareutveckla och förändra dem. En människa har, samtidigt och i olika faser av livet, olika normer för kön att förhålla sig till, och dessa normer har olika giltighetsområden. De kan finnas såväl på en officiell nivå som en inofficiell, samhällelig som subkulturell och så vidare. Det material som analyseras i den här artikeln torde främst spegla officiella normer för kön.

Könskonstituering analyseras här som en sammanhållen process, i vilket kön omöjligt kan isoleras från andra aspekter av identitetskapande. Istället kan kön i detta sammanhang användas som ett sammanhållande analysredskap, för att därigenom tydliggöra hur kön blir till i förhållande till, och beroende av, exempelvis religiös, etnisk och nationell identitet.

För att analysera konstitueringen av kön i olika kontexter kan man använda sig av olika typer av analysredskap. Ett sådant redskap, som visat sig fruktbart i relation till det material jag samlade i Irak, är att se på hur kön konstrueras som en dikotomi. När människor sorteras utifrån två kön förutsätts att den ena gruppen, kvinnor, är relativt åtskild från den

andra, män. Kriterier och ramar formuleras som skiljer de båda grupperna åt, och sorteringen sker på grundval av ett antagande om olikhet. Det ena könet är vad det andra inte är, och kön konstrueras därmed som en dikotomi, där män och kvinnor förstås som varandras motsatser. Könsdikotomiseringen är olika viktig och tydlig i olika sammanhang, och kan analyseras på individuell såväl som på strukturell nivå.³ Begreppet är utvecklat utifrån en empiri som fokuserar individer, men används här på ett material som speglar en diskursiv, strukturell nivå. Utifrån förståelsen av sambandet mellan individ och struktur – individer påverkar strukturer och vice versa – blir dessa två nivåer inte oberoende eller artskilda, utan finns istället i ständig interaktion. Jag kommer i denna artikel att diskutera hur könsdikotomiseringen kan förstås som en grundläggande förutsättning för konstruktionen av kön, men också för konstruktionen av nationell identitet, i den irakiska kontext materialet speglar.

Saddam Hussein – demon eller befriare?

Vem är då denne man som håller tal till de irakiska kvinnorna? I västvärlden känner vi honom som den store diktatorn, FN:s, och framför allt USA:s, främsta fiende, demonen som kränkte det lilla grannlandet Kuwait, som utrotat kurdiska byar i norr, som brutalt slagit ned shiitiska uppror i söder, som håller sina medborgare i ständig skräck och som utan respekt utmanar internationella spelregler. Han har blivit Det Stora Hotet mot västerländska ideal och värderingar. Utan att ifrågasätta sanninghalten i denna västvärldens bild, här finns inget utrymme för en sådan analys, vill jag påpeka att det finns ytterligare bilder av Saddam Hussein som kompletterar, men inte nödvändigtvis motsäger, den ovan skisserade. På många håll i arabvärlden, om än ofta inte på en officiell nivå, är Saddam Hussein Den Stora Arabiska Ledaren. Han personifierar manlighetsidealen: han är mäktig, orädd och dominant, samtidigt som han är känd för sin personliga charm.⁴ Men han är också mannen som i början av 70-talet nationaliserade den irakiska oljan, och därigenom frigjorde kapi-

tal som gjorde det möjligt att fördela ekonomiska resurser också till de lägre samhällsskikten.⁵ Under Saddam Husseins ledning byggdes under 70-talet en omfattande offentlig sektor; fri sjukvård, nya bostäder, utbildning för alla och en väl utbyggd infrastruktur. I linje med dessa reformeringsprogram låg också, som vi även kommer att se i Saddam Hussein tal, omfattande förändringar när det gäller kvinnors funktioner i samhället.⁶

Irak styrs sedan 1968 av Ba'th-partiet, som kom till makten genom vad Saddam Hussein i sin skrift kallar "Revolutionen". Ba'th-partiet (ba'th=återuppväckande) bildades i Syrien på 50-talet som en reaktion på den splittring som rådde på många håll i arabvärlden, sviter efter kolonialismen, andra världskriget och kolonialmakternas tillbakadragande från området. Det nya partiets målgrupp var framför allt den växande skara utbildade människor, som var frukten av ett snabbt expanderande utbildningsväsende. Grundstommen i Ba'th-partiets ideologi utgjordes av tanken på en enad arabisk nation. Så småningom slogs det syriska Ba'th-partiet samman med ett uttalat socialistiskt parti. I denna form, med en kombination av krav på sociala reformer, socialistisk ideologi och en enad arabvärld, spreds partiets idéer till flera länder, däribland Irak.⁷ Sedan Ba'th-partiet fick makten i Irak har en av de viktigaste utmaningarna varit att skapa ett nationellt medvetande, både i teorin och praktiken.⁸ Irak är ett mycket heterogent land, och ambitionen är att den nationella ideologiska identiteten ska ersätta, eller åtminstone ha företräde framför, till exempel religiösa, språkliga, etniska, regionala och klassbaserade identifikationer.⁹ Som jag i det följande kommer att visa spelar kön en viktig roll i denna konstruktion av nationell identitet.

Redan då ba'th-partiet kom till makten fanns Saddam Hussein bland de ledande, och hans inflytande ökade successivt. Först 1979 blev han formellt Iraks president, men hade då i praktiken styrt landet under flera år. Saddam Hussein har alltså sedan lång tid tillbaka den yttersta makten i Irak, han är den som formulerar inrikes- såväl som utrikespolitik. Christine Moss Helms menar att han personifierar dagens irakiska ba'th-ideologi.¹⁰

Frigörelse på Ledarens villkor

Saddam Husseins tal till de irakiska kvinnorna, utgör, enligt redaktören för skriften "The Revolution and Woman in Iraq", Naji Al-hadithi, några av de viktigaste dokumenten i Irak. De vittnar om en av de främsta målsättningarna med det nya samhällsbygge som startade i och med Revolutionen 17 juli 1968: kvinnors frigörelse. Saddam Husseins retorik bekräftar mycket riktigt Naji Al-hadithis utsaga om kvinnans frigörelse som en av grundstenarna i byggandet av det revolutionära samhället. Men han uttrycker också förhållningsorder och restriktioner – kvinnor tilltros inte ansvaret för sin egen frigörelse. Kvinnors frigörelse formuleras istället av ledarskapet, det kompetenta ledarskapet:

The complete emancipation of women from the ties which held them back in the past, during the ages of despotism and ignorance, is a basic aim of the Party and the Revolution. Women make up one half of the society. Our society will remain backward and in chains unless its women are liberated, enlightened and educated.

Dealing with the question of women's emancipation in an ideological and comprehensive manner is one of the basic tasks of the ABSP (Arab Ba'th Socialist Party) because it is a question which affects the strategic aims of the Party... It requires persistent struggle, extensive popular action, precise knowledge of the laws which govern social change and their correct utilisation by a capable leadership which defines with precision sound formulas and the correct areas for the emancipation of women.¹¹

Ba'th-partiet i Irak har, enligt sociologen Amal Rassam, tagit på sig uppgiften att transformera det irakiska samhället, och att "väcka" folket till medvetenhet. Fokus i denna uppgift är kvinnors frigörelse och roll i den nationella kampen. Kvinnors underordning betraktas som en rest av föråldrade värderingar, vilka är främmande såväl för arabisk/muslimsk kultur, som för Ba'th-ideologin. Frigörelsen av kvinnan blir en nödvändig del av den sociala ordningens totala förändring.¹²

Men samtidigt säger Saddam Hussein i citatet ovan att kvinnor inte själva är kapabla att

definiera sin frigörelse. Denna definition måste göras av ett kompetent ledarskap, och det gäller såväl hur, som inom vilka områden frigörelsen ska ske. Kvinnofrigörelsens syften och mål fastställs av de styrande, som i princip uteslutande är män. Ann Elizabeth Mayer, jurist verksam i USA, lanserar i en artikel uttrycket "the new world hypocrisy". Hon förankrar begreppet framför allt i en muslimsk kontext, men drar också paralleller till exempelvis USA och Vatikanen. Utgångspunkten för "the new world hypocrisy", är att de män i ledarställningar som öppet hävdar kvinnors underlägsenhet, och menar att det är acceptabelt att diskriminera kvinnor, blir allt färre. Istället utvecklas retoriska strategier i vilka man proklamerar ett stöd för jämlikhet, samtidigt som man driver en politik som uppenbart diskriminerar kvinnor.¹³ Saddam Hussein försäkrar att kvinnans frigörelse är central för hans parti, men menar samtidigt att kvinnor inte kan definiera sin egen frigörelse, utan att denna måste styras av ett ledarskap som består av män, vilket gör det svårt att tolka hans resonemang som något annat än diskriminering av kvinnor. "Kvinnans frigörelse" kan betyda många olika saker, men det är svårt att se poängen i ett sådant begrepp om denna frigörelse ska definieras av män: "a capable leadership which defines with precision sound formulas and the correct areas for the emancipation of women".

Efter att ha besökt General Federation of Iraqi Women (GFIW) i Bagdad och Basra tolkar jag Saddams ord som i högsta grad relevanta också på "gräsrotsnivå". Representanter för organisationen formulerar sig på ett sätt som stämmer väl överens med talen från 70-talet. Kvinnoorganisationen fungerar, liksom alla andra organisationer i Irak, i princip som partiets förlängda arm, med mycket små möjligheter att bestämma över sin egen agenda. GFIWs främsta uppgift är att vara en länk mellan statsmakten och kvinnor runt om i landet, en länk genom vilken såväl sociala insatser, som direktiv rörande kvinnors liv kan förmedlas.¹⁴ Suha Omar hävdar i en artikel att GFIW är en del av det statliga underrättelse-systemet, där dess uppgift är att bevaka och kontrollera kvinnor. GFIW är landets enda

tillåtna kvinnoorganisation. Under 70- och 80-talen, då det fortfarande fanns andra, mer eller mindre underjordiska organisationer, kunde medlemskap i en annan kvinnoorganisation ge upp till 15 års fängelse.¹⁵ I denna position har GFIW givetvis mycket små möjligheter, och kanske inte heller intresse av, att kritisera regimen mer än mycket ytligt.

En ceremoni för firandet av den internationella kvinnodagen 1996 på lokalkontoret av GFIW i Bagdad får tjäna som en illustration till hur ett manligt "kompetent ledarskap" kan lägga premisser för kvinnors verksamhet. Vid ceremonin deltog ett trettiotal kvinnor, alla innehavare av förtroendeposter inom organisationen, som skulle tackas för sina insatser under året. De manliga deltagarna i vår grupp undantagna, fanns endast en man närvarande: mr Saadoun, chef för irakiska Röda halvmånen (motsvarighet till Röda korset) och tillika chef för det statliga familjeplaneringsorganet. Han satt på podiet, flankerad av två kvinnor. Ceremonin inleddes med ett tal om vad revolutionen gjort för det irakiska folket och om vad den irakiska kvinnan har gjort för landet. Så följde diktläsning, en kvinna läste egna dikter om de irakiska barnens och mödrarnas lidande under sanktionerna.¹⁶ Kvinnorna fick presenter och tackades för arbetet under det gångna året. Mannen, mr Saadoun, hade ingen egentlig funktion under ceremonin. Han höll inga tal och delade inte ut några presenter. Men han satt hela tiden på podiet, skämtade ibland offentligt med kvinnorna i rummet.¹⁷ Även om mr Saadoun hade en, åtminstone utåt sett, relativt tillbakadragen roll under ceremonin, ligger det enligt min mening nära till hands att tolka hans närvaro som en sorts kontroll över kvinnornas aktiviteter. Han representerade i rummet, bara genom sin närvaro, "ledarskapet" och "mannen". Trots sin till synes passiva roll, lade han på flera sätt premisserna för ceremonin. De närvarande kvinnorna var tydligt medvetna om hans närvaro, och de var hela tiden tvungna att förhålla sig till honom på olika sätt, till exempel genom att reagera positivt på hans skämt.

I möteslokalen var väggarna, vid sidan av de obligatoriska porträtten på presidenten, prydda med banderoller. På dessa vita tyg var

slagord textade på arabiska i rött, grönt och svart – den irakiska flaggans färger. Ett par av slagorden var citat av Saddam Hussein, och ett av dem löd så här:

De irakiska kvinnorna är ett enastående vittnesbörd om de värderingar och den generositet, som under presidentens ledning skall byggas upp ett odödligt Irak.

Citatet fungerar som en koncentrerad beskrivning av relationen mellan partiledningen och GFIW. Kvinnorna beskrivs som "enastående vittnesbörd". De upphöjs till symboler för ädla värderingar och generositet, som "skall bygga upp ett odödligt Irak". Deras uppgift i byggandet är knappast ringa. Men kvinnornas roll är, enligt detta citat, relativt passiv. De är vittnesbörd om värderingar och generositet, byggstenar i ett odödligt land. Men de ska inte agera självständigt, det är under presidentens ledning landet ska byggas. Om presidenten leder bygget, är det också han som definierar de rätta värderingarna och den rätta generositeten. GFIW blir den kanal genom vilken ledaren kan förmedla de rätta värderingarna till de irakiska kvinnorna. Ledarskapet definierar vad som är ett "enastående vittnesbörd" – och således också vad som inte är det. Vem vågar avstå från att vara "ett enastående vittnesbörd", när målet är "ett odödligt Irak"? Dessutom menar Saddam Hussein att betydelsen av irakiska kvinnors frigörelse, och därmed också kvinnors ansvar att anamma ledarskapets definition av frigörelse, inte begränsas till Irak, utan kan påverka hela den arabiska nationen, ja, kanske hela världen: "We ought to bear in mind that the experiment in this country does not concern Iraq only but belongs to the entire Arab nation. Indeed, we hope that it may have repercussions and relevance beyond the Arab homeland."

Dikotomi som balanserar

Kvinnor anses alltså inte själva vara kapabla att definiera sin egen frigörelse. Det är istället en uppgift för kompetenta ledare. Men hur ska då denna frigörelse definieras? Utifrån vilka kriterier definieras en "korrekt" frigörelse av

den irakiska kvinnan? I Saddam Husseins tal är balans ett nyckelord:

Attention must be duly given to the correct revolutionary balance so that the desired movement and action may not disturb the process while overstepping the retrogressive forms, traditions and customs and bypassing the superficial bourgeois concepts of freedom.

There is a difference between balance and equality. We don't mean that women should be emancipated with equivalent methods to those used in the emancipation of the whole society. Our meaning is this: in women's emancipation the principle of balance must be maintained – that is, when the Revolution sets women free, it must take into consideration the degree and stage of development in our society.

Det är uppenbart att kvinnors frigörelse måste präglas av någonting Saddam Hussein kallar "balans". Man måste akta sig för ytterligheterna, dvs att å ena sidan fastna i feodala och borgerliga ideologier som ser kvinnan som en andra klassens medborgare, och å andra sidan acceptera ytliga aspekter av modernisering. Denna andra fara, som anses vara än värre än den första, beskrivs mycket luddigt i Saddam Husseins tal som "ytliga former av utveckling" (*superficial kinds of development*), som inte tar tag i problemens essens. Vad denna essens består av är oklart, men målet för förändringarna är att upprätta "kvinnors genuina roll" (*the genuine role of women*). Det viktiga begreppet "balans" återkommer också när Saddam Hussein relaterar kvinnors emancipation till samhällets utveckling. Samhällets utveckling och kvinnors frigörelse kan inte skiljas åt utan förutsätter varandra. Men det är kvinnors emancipation som måste anpassas till det omgivande samhällets utvecklingsnivå, inte tvärtom. Metoderna för kvinnors frigörelse och för samhällets måste se olika ut, vilket hos Saddam Hussein betyder att samhällets utveckling är primär, den måste definieras och förverkligas först. Därefter kan kvinnors frigörelse formuleras, anpassad till den utvecklingsnivå samhället i övrigt uppnått, och styrd av principen om balans.

Men vad innebär då denna *principle of balance*? Vad är det Saddam Hussein säger när

han betonar balansens betydelse för kvinnors emancipation? Vilken plats ger han de irakiska kvinnorna i en ideal situation där förändringar i deras liv, deras frigörelse, präglas av balans?

Kvinnors frigörelse är, för det första, aldrig primär i Saddam Husseins tal. För att den ska kunna legitimeras måste den sättas i relation till någonting annat – folkets kamp, den revolutionära kampen, byggandet av ett fritt och enat land, samhällets utveckling, den pan-arabiska enheten osv. Kvinnor frigörs alltså inte för sin egen skull, utan syftet är alltid något större, dvs kvinnors frigörelse fungerar som ett medel att nå det övergripande målet, den verkliga och primära frigörelsen. Därigenom kan kvinnors frigörelse inte definieras direkt relaterat till kvinnors verklighet, utan måste anpassas till det ex samhällets frigörelse, dvs det övergripande målet. Kvinnors frigörelse per se blir egentligen oviktig, det som betyder något är istället kvinnors aktiva deltagande i samhällets frigörelse.

För det andra är det intressant att se hur Saddam Hussein beskriver "kvinnor" i relation till "samhället". Å ena sidan är kvinnors frigörelse en förutsättning för folkets och samhällets dito. Å andra sidan måste samhället frigöras för att kvinnor också ska göra det. De två hänger alltså ihop – *men de kan inte vara samma sak*. Kvinnor är inte samhället, de är självklart en del av det, och de kan definitivt ge sitt bidrag till det, men de är någonting annat än samhället. "Women make up one half of society", slår Saddam Hussein fast i citatet under rubriken ovan, men beskriver sedan kvinnor, aldrig män, i motsättning till eller i harmoni med samhället. När kvinnor, som grupp, definieras i relation till ett "samhälle", måste detta samhälle utgöras av något som gruppen "kvinnor" definieras i relation till. Eftersom det irakiska samhället, liksom de allra flesta samhällen, är organiserat utifrån principen om två kön som antas vara varandras motsatser, är det svårt att i detta sammanhang tolka Saddam Husseins "samhälle" som någonting annat än gruppen "män". När det, i retoriken, betonas att kvinnor måste fungera i balans med samhället, kan det därför tolkas som att *balansen måste upprätthållas i relationerna mellan män och kvinnor*. Kön konstrueras som en di-

kotomi, där män och kvinnor, som två gentemot varandra uteslutande grupper, måste fungera i balans med varandra för samhällets bästa. Det dikotoma och hierarkiska förhållandet mellan könen får inte ifrågasättas eller hotas, eftersom det skulle utgöra ett hot mot samhällets strukturer – en genomgående princip i såväl Saddam Husseins tal som hos kvinnorna i dagens General Federation of Iraqi Women.

Kvinnors frigörelse kopplas alltså samman med samhällets dito. De verkar vara oskiljbara i Ba'th-partiets retorik. Amal Rassam citerar en annan av partiets teoretiker, Elias Farah, som hävdar nödvändigheten i att koppla samman "the problem of the Arab woman" med allmänna problem rörande nationell utveckling och frigörelse. Det är dömt att misslyckas, menar han, om man försöker höja kvinnors status utan att samtidigt reformera samhället och dess klasstrukturer:

The success of the Ba'th revolution depends, to a large extent, on the mobilization of women and on their contribution to a new social order. To that end, they must be liberated from all economic, social and legal constraints.¹⁸

Kvinnor ska spela en betydande roll i revolutionen och transformeringen av samhället. Frigörelsen av kvinnor är nära förbunden med samhällets frigörelse. Det betyder också att kvinnors frigörelse på flera sätt *symboliserar* samhällets utveckling i övrigt. Kvinnor blir här centrala, både som aktörer och symboler, i konstruktionen av nationell identitet. Här handlar det inte primärt, som ofta är fallet, om kvinnor som symboler för "tradition" eller "autentisk kultur".¹⁹ Istället får kvinnor symbolisera modernisering, genom att de får nya uppgifter och nya ansvarsområden, allt för att gagna samhällets utveckling. Förändringar sker företrädesvis på synliga, offentliga arenor.²⁰ Jag återkommer till denna problematik under rubriken "Symboler för tradition och modernisering".

Det kan här vara intressant att jämföra det irakiska Ba'th-partiets ideologi såsom den uttrycks i Saddam Husseins tal, med hur kön behandlades inom PLO (Palestinian Liberation Organization) under samma tid (70- och

Saddam – soldaten.
Foto: Bernt Jonsson.

80-talet). Jämlikhet mellan könen fanns inte då med på PLOs officiella dagordning. Däremot ansågs det viktigt att höja kvinnors politiska medvetenhet och aktivitetsgrad. Syftet var inte att förändra könsrelationer, utan att få kvinnor att delta i den sociala utvecklingen.²¹ Även om Saddam Hussein mycket explicit talar om kvinnors frigörelse, påminner hans beskrivning tydligt om denna hållning till kvinnor. Det primära och överordnade är hela tiden någonting annat än kvinnor, vars frigörelse ständigt måste anpassas till det omgivande samhället, och genomföras utifrån andra premisser än sina egna.

*Enhet eller frigörelse
– en självklar prioritering*

Ett närliggande tema, där principen om balans i högsta grad är närvarande, handlar om

hur kvinnors frigörelse inte får äventyra folkets enhet. Saddam Hussein beskriver hur frågan om kvinnors positioner i samhället kan skapa splittring:

There are also those disputes about the position of women in society. There are numerous guises and forms. We are not afraid, but we must not be arrogant. We fear nobody, but we have to be watchful lest we should lose a section of our people.

We must continue our work in enlightening the people and educating them in the matter of the elementary rights of women and the necessary measures and means for supporting them... There is, however, no justification for putting forward hasty measures which would place a section of our people – who so far have been with us – in a hostile attitude to the Revolution.

There were acts of legislation included in the working paper for reforming the position of women in society, but we have removed them because of the considerations I have just mentioned. We have not removed them because of any vacillation or lack of understanding of the correct role of the woman in society. We have removed them while maintaining our full belief in her balanced and equal status vis-a-vis the man within the new society.

Kvinnors position i det irakiska samhället är knappast någon okontroversiell fråga, utan en fråga som skapar debatt och splittring bland människor. Visserligen är kvinnors frigörelse, enligt Saddam Hussein, mycket viktig, men den får samtidigt aldrig äventyra lojaliteten gentemot Revolutionen, dvs nationens och folkets enhet. Iraks folk måste "upplysas" och "utbildas" om kvinnors "grundläggande rättigheter" – där finns ingen återvändo. Samtidigt måste man skynda långsamt för att inte åstadkomma oönskad splittring. Förändringarna beskrivs som nödvändiga, men hela tiden måste hänsyn tas till de människor som kan tänkas opponera sig. Det är dessa röster som får lägga premisserna för hur ledarskapet utformar kvinnors frigörelse – "we have to be watchful lest we should lose a section of our people" – eftersom dessa rösters kritik kan äventyra enheten. Särskilt känslig kan frågan om kvinnors rättigheter bli då det gäller lagstiftning. Saddam Hussein förklarar att han medverkat till

att ett förslag angående förändringar i lagstiftningen som skulle gagnat kvinnor dragits tillbaka, därför att det kunde medföra protester bland befolkningen. Han försäkrar att detta inte handlar om brist på insikt när det gäller kvinnors rätta plats i samhället, utan att tron på kvinnors balanserade och jämlika status gentemot män är intakt. Aterigen blir kvinnors frigörelse definierad som sekundär och underordnad, denna gång i relation till den enade nationen. Att propagera för kvinnors frigörelse och rättigheter verkar självklart för Saddam Hussein, men lika självklart är det att folkets enhet har långt större dignitet än förändringar som rör kvinnor.

Men vilka är då dessa röster, denna "sektion av folket", vars protester är så viktiga att de äventyrar folkets enhet? Och vad innebär denna enhet, vem är inkluderad i den? I resonemanget ovan, när Saddam Hussein talar om "kvinnor" i relation till "samhället", tydliggörs hur "samhället" primärt utgörs av män. Om samhällets primära aktörer är män, borde det också vara mäns röster, mäns protester, som är så starka och dominerande att de kan äventyra "folkets enhet", och då borde denna "enhet" också främst gälla män. Kvinnors frigörelse är ett ideal, men den kan drivas bara så länge män inte protesterar, eftersom förändringar för kvinnor inte får hota enheten bland män. När Saddam Hussein talar om protester mot förändringar i kvinnors samhällsposition, blir dessa protester mäns protester mot kvinnors rättigheter, *mäns försvar av sitt eget tolkningsföreträde* – och Saddam Husseins anammande av detsamma.

Även i detta sammanhang är det möjligt att dra paralleller till en palestinsk kontext. Det ska dock poängteras att jämförelser med samma resultat troligen också skulle kunna göras utanför arabvärlden eftersom den skisserade relationen mellan samhällets och kvinnors frigörelse knappast är unik. Inom den palestinska kvinnorörelsen är spänningar mellan nationalistiska och feministiska/kvinnopolitiska krav centrala. Först på senare år har den feministiska medvetenheten ökat, och kvinnopolitiska krav, inom vissa grupper, haft högsta prioritet.²² Tidigare har den nationella kampen och enheten haft företräde framför krav

Saddam – den civile.
Foto: Bernt Jonsson.

på förändrade könsrelationer, både i teorin och praktiken. Frihet för det palestinska folket har stått högst på dagordningen i de flesta organisationer, och frågor rörande genomgripande förändringar när det gäller könsrelationer har ofta undvikits. Det har funnits en föreställning om att folkets frigörelse i förlängningen också skulle leda till kvinnors frigörelse.²³ Detta hänger givetvis samman med historiska och politiska omständigheter, i palestiniernas fall t ex med sionistisk ideologi, staten Israels tillkomst och grundande, flyktingskap, ockupation osv.²⁴ Men det är ändå, eller kanske just därför, intressant att se hur resonemanget går igen i så skilda sammanhang som i Saddam Husseins tal och palestinska kvinnorörelsers ideologi. Kampen för kvinnors frigörelse beskrivs i båda fallen, av olika anledningar och med olika syften, som central. Samtidigt blir den aldrig så viktig att

den är värd att kämpa för även om den skapar svåra splittringar. Den har fått stå tillbaka för det palestinska folkets enhet, liksom den i Irak måste vara sekundär i förhållande till det enade irakiska folket. Om mäns protester äventyrar enheten hos "folket", som primärt utgörs av män, får dessa män lägga premisserna för hur "långt" frigörelsen kan drivas. Det ser ut som om mäns tolkningsföreträdare och mäns definition av prioriteringen på den politiska agendan inte får ifrågasättas.

En strategi för att möjliggöra "modernisering" samtidigt som man undviker alltför stora protester och splittringar och upprätthåller balansen, har varit att separera kvinnors uppgifter och status i två självständiga "sfärer": den privata – främst representerad av familjen, och den offentliga – representerad av den ekonomiska sektorn. Denna uppdelning har gjort det möjligt att förändra kvinnors positioner i den ena "sfären", samtidigt som man undvikit förändringar i den andra.²⁵ Fokus i arbetet med att förändra kvinnors samhällsrelaterade uppgifter för att främja utvecklingen mot en modern stat har varit den ekonomiska sektorn. På denna arena har förändringar kunnat genomföras utan stora protester, vilket kan förklaras genom att dessa förändringar inte hotar familjen, den arena där mäns makt mest effektivt upprätthålls.²⁶ När denna "separeringsstrategi" används, är det också tveksamt om kvinnors positioner och möjligheter i samhället i praktiken förbättras. Sociologen Sana al-Khayyat argumenterar, utifrån ett digt intervju material med irakiska kvinnor, för att moderniseringen i det irakiska samhället medfört att kvinnor fått det värsta av två världar. Utan att idealisera svunna tider, menar hon ändå att en konsekvens av strävan efter att forma Irak till ett modernt samhälle, har varit att kvinnor förlorat de positiva aspekterna av den gamla strukturen, framför allt solidariteten kvinnor emellan som kunnat utvecklas i storfamiljer. När fler och fler familjer blir så kallade kärnfamiljer, isoleras kvinnor och blir ofta, i större utsträckning än tidigare, utlämnade åt mäns maktutövning och godtycke. Sana al-Khayyat kritiserar därmed föreställningen om att förändringar på den ekonomiska/offentliga arenan nödvän-

digvis medför genomgående förbättringar i kvinnors livssituation.²⁷

Familjelagstiftningen i Irak är, liksom i de flesta länder i arabvärlden, till stor del religiös, trots att lagstiftningen i övrigt är sekulär. Det faktum att lagstiftningen är religiös gör att den normativa karaktären får ytterligare en dimension utöver den juridiska, en gudomlig normativitet. Religiös familjelagstiftning är per se mycket svår att förändra, eftersom den inte anses vara skapad av människor utan betraktas som en spegling av en gudomlig verklighet. Genom att låta familjelagstiftningen förbli religiös, samtidigt som den övriga lagstiftningen ges sekulära förtecken, förhindras effektivt förändringar när det gäller kvinnors rättigheter.²⁸

Den algeriska sociologen Marie-Aimée Hélie-Lucas hävdar att muslimsk familjelagstiftning är ett mycket viktigt redskap för att upprätthålla muslimsk identitet så som den uttrycks inom den fundamentalistiska diskursen, också i länder som inom andra områden bekämpar fundamentalismen. Hon definierar muslimsk identitet inom fundamentalistiska rörelser som grundat på tre antaganden: 1. identiteten är hotad; 2. identiteten är en process genom vilken man ska vända åter ("going back"); 3. identitet är i stor utsträckning begränsat till den privata sfären.²⁹ I ett pluralistiskt land som Irak, med en mängd olika grupptillhörigheter – religiösa, etniska, regionella, klassmässiga, språkliga o s v – är den irakiska nationen den viktiga sammanhållande faktorn, inte den muslimska identiteten. En av Ba'th-partiet och Saddam Husseins ideologiska grundstenar är att identifikationen med exempelvis en religion eller en religiös grupp aldrig får ha prioritet framför lojaliteten med Irak som nation.³⁰ Under vår resa talade vi med många irakier, inte minst kristna, som framhöll att muslimsk fundamentalism, så som den har kommit att utvecklas i flera andra länder i arabvärlden, inte finns i Irak. Regimen, berättade man, bekämpar varje ansats att samla människor i en dylik rörelse.³¹ Nationen som främsta enande faktor stämmer inte överens med fundamentalistiska krav på en islamisk stat, varför den typen av rörelser verkar ha svårt att få fotfäste i Irak.

Men Hélie-Lucas tar ändå Irak som ett exempel på ett land som trots denna grundläggande fientliga inställning till fundamentalism driver en linje som, med få undantag, stämmer väl överens med fundamentalistiska definitioner av muslimsk identitet när det handlar om familjefrågor och kvinnors underordning. Som ett exempel nämner hon att det sekulära "Iraqi Revolutionary Command Council" 15 mars 1990 återinförde och lagstadgade rätten till så kallade "honour killings".³² En man slipper därmed rättsliga påföljder om han dödar en kvinnlig släkting, därför att hon begått ett "hedersbrott", det vill säga haft, eller misstänks ha haft, olovliga sexuella reaktioner (vilket också inkluderar till exempel våldtäkt).³³ Med tanke på att den ovan beskrivna nationalistiska ideologin länge präglade det irakiska samhället, är det tveksamt om detta, som Hélie-Lucas hävdar, är ett exempel på en eftergift mot fundamentalistiska krafter i samhället. Snarare visar det att det Hélie-Lucas definierar som den fundamentalistiska diskursens syn på familjefrågor och kvinnors underordning ingalunda är begränsat till fundamentalistiska rörelser, utan går igen i många andra formuleringar av exempelvis nationell, religiös och etnisk identitet, i och utanför arabvärlden. Istället för att vara en direkt eftergift mot fundamentalistiska krafter, blir rätten till "honour killings" en kraftig markering av mäns tolkningföreträde gentemot kvinnor.

Familjen – samhällets fundament

Uttrycket "en stark och enad familj som är en levande cell i samhället" återkommer flera gånger i Saddam Husseins tal. Det är tydligt att familjen är av central betydelse för det irakiska samhällets strukturer, och att de som har det främsta ansvaret för att skapa denna enade familj är kvinnor:

Through their natural position in looking after the cohesion of the family and its development on a solid and correct foundation as a living cell in society, women give expression to the unity, totality and equilibrium of society.

An enlightened mother who is educated and liberated can give the country a generation of

conscious and committed fighters. What a crime it would be against the younger generation if women were deprived of their rights to freedom, education and full participation in the life of the community!

Under vår resa i södra Irak kom vi till hamnstaden Basra. På lokalkontoret för General Federation of Iraqi Women, träffade vi två unga kvinnor som svarade på våra frågor om hur de ser på ojämlikhet mellan män och kvinnor och hur de hanterar mäns våld mot kvinnor i sitt samhälle:

Här i Irak får män och kvinnor lika lön för lika arbete. Vi känner oss jämlika, vi upplever ingen ojämlikhet i vårt samhälle. Givetvis är män och kvinnor olika, men vi kompletterar varandra hellre än att kämpa mot varandra. Kvinnor har rätt till halva samhället, andra halvan tillhör männen. Högsta prioritet i vårt arbete har familjens sammanhållning. Det kommer kvinnor hit ibland och ber om vår hjälp för att deras män slår dem. Vi hjälper dem förstås, men vi tar inte ställning för kvinnan utan för sanningen. Misshandel är aldrig bra, men man måste också fråga sig varför mannen slår, för det finns ofta en orsak. Både män och kvinnor har plikter i ett äktenskap, och båda måste anstränga sig för att leva upp till dem. Hur brutal misshandeln än varit, är vårt mål alltid att återföreina familjen. Ibland fungerar det inte, då kan vi hjälpa till att arrangera en skilsmässa. Men familjens enhet är vårt främsta mål.³⁴

Med tanke på den ovan beskrivna relationen mellan kvinnoorganisationen och partiet, är det knappast någon tillfällighet att denna beskrivning stämmer väl överens med tongångarna i Saddam Husseins tal. I båda fallen är familjens enhet helt central och grundläggande för samhället, hos kvinnorna i GFIW så till den grad att den är målet också i familjer där mannen svårt misshandlar kvinnan. Genom att hävda att misshandeln ofta har en orsak, ger de också uttryck för uppfattningen att kvinnan har ett stort ansvar för att hon blir misshandlad, en uppfattning som ingalunda är unik för en arabisk kontext, utan är mycket vanlig också i vårt samhälle.³⁵

Familjen, kvinnors plats i familjen, liksom reproduktionen blir avgörande för den nationella identiteten, tydligast i Saddam Husseins

tal, men också hos kvinnorna i GFIW. Kvinnor har visserligen uppgifter inom flera olika områden i samhället, men det är i familjen och genom reproduktionen kvinnans "natur" kommer till sin rätt. Det är genom familjen kvinnor kan ge ett verkligt bidrag till samhällets enhet. Familjens arena, i reproduktionen och barnuppfostran, är kvinnans naturliga plats i samhället. Kvinnoorganisationens främsta uppgift är att värna om "familjens sammanhållning", och en viktig metod i detta arbete är att delegera uppgiften till kvinnan i varje familj. Kvinnan får ansvar för att upprätthålla familjens enhet. Men den allt över-skuggande uppgiften för en kvinna är ändå att föda barn, den irakiska kvinnan förväntas i allmänhet föda barn så snart som möjligt efter det att hon gift sig.³⁶ Kvinnor måste upplåta sina kroppar för samhällets bästa, för att ge nationen "hängivna krigare". Reproduktionen blir en del av det politiska systemet, kvinnors barnafödande, barnuppfostran och arbete i hemmet politiska handlingar. Kvinnors kroppar blir arenor för konstruktion av kön såväl som nationell identitet. Om en kvinna i en sådan kontext *inte handlar i enlighet med vad som förväntas av henne, är det inte bara en protest mot kulturella normer för kön, utan också ett hot mot den nationella identiteten.*³⁷

När kvinnors "natur" förverkligas på familjens arena, genom att relationerna till, och mellan, olika familjemedlemmar vårdas, definieras kvinnor genom något annat än sig själva. Denna gång handlar det om att familjens enhet måste upprätthållas, men det handlar också om folkets och samhällets enhet, eftersom familjen där utgör en grundläggande struktur. Kvinnor får återigen en sekundär status och en underordnad funktion i samhällsbyggandet. Det är den uppväxande generationen som motiverar kvinnors frigörelse: "an enlightened mother who is educated and liberated can give the country a generation of conscious and committed fighters". Kvinnors frigörelse ges inget värde i sig, utan den måste definieras och legitimeras genom någon-ting annat, i det här fallet modersrollen och ansvaret gentemot den uppväxande generationen. Att motivera kvinnors frigörelse med hänvisning till deras modersroll och ansvar

gentemot framtida generationer har varit vanligt i kvinnorörelser i arabvärlden, liksom det har använts som ett argument inom kvinnorörelser i västvärlden.

Att kvinnor underordnas genom att definieras genom andra än sig själva speglas också i vardagsspråket. Kvinnor i arabiska länder tilltalas ofta med "Umm" ("mamma till") följt av äldste sonens namn. I dagligt tal benämns kvinnor alltså som mammor och definieras i relation till någon annan, företrädesvis en son. Familjen är en livsavgörande arena för de allra flesta kvinnor, och det ligger nära till hands att anta att kvinnligt kön, i mycket stor utsträckning, konstitueras inom familjens ramar. Familjen har också länge varit den mest fundamentala enheten i arabiska samhällen, en institution utifrån vilken samhället till stor del är uppbyggt.³⁸ Margot Badran, egyptisk historiker verksam i USA, visar i en historisk exposé över den egyptiska feminismen, att den patriarkala kulturen och dominansen genom den egyptiska nutidshistorien haft sitt främsta fäste i familjen. Hon varnar för att ge en generaliserad bild av familjen, lösryckt från påverkan av klass och andra omständigheter, men menar ändå att familjestrukturen varit mycket effektiv när det gäller att kontrollera kvinnor och förstärka mäns makt.³⁹ Generellt sett präglas familjestrukturen av dikotomisering och hierarki utifrån ålder och kön. Äldre har mer makt än yngre, män mer makt än kvinnor. Män förväntas vara oberoende och dominanta, kvinnor beroende och undergivna.⁴⁰

Badran beskriver "familjelivskulten" (*the cult of domesticity*) i Egypten i början av 1900-talet, vilken betonade och upphöjde kvinnors uppgifter i hemmet, reproduktionen och vårdandet, samtidigt som det ansågs viktigt att arbeta för kvinnors rätt till utbildning inom vissa områden. Hon menar att detta å ena sidan gav kvinnor större livsutrymme genom att de gavs möjlighet att studera, om än endast sådana ämnen som definierades som "kvinnliga", och med motiveringen att de skulle bli bättre mödrar; å andra sidan begränsade "familjelivskulten" kvinnors liv genom att "kvinnligheten" explicit definierades på ett sätt som inte gjorts tidigare, åtminstone inte lika klart. Den gav visserligen kvinnor i större utsträck-

ning tillträde till den offentliga arenan, men satte samtidigt upp mycket klara gränser som var svåra att överträda.⁴¹ Hos Saddam Hussein finns paralleller till denna "familjelivskult" i hans beskrivningar av hur kvinnors uppgifter i samhället bäst förverkligas genom familjen. Kvinnors utbildning och arbete utanför hemmet beskrivs som mycket viktigt, samtidigt som kvinnor i första hand definieras genom familjen. Även om kvinnor kan ha andra uppgifter i samhället, kräver Saddam Husseins beskrivningar av "kvinnlighet" att familjen hela tiden prioriteras högst. När ledaren definierar kvinnors rätta uppgifter i samhället, sätter han också upp gränser för kvinnligt kön. Just genom att uttala dessa gränser, gör han dem mycket svåra att överträda.

Men varför är då kvinnor bäst lämpade att förverkliga sig själva genom familjen? Varför är familjens arena den plats där kvinnor ger sitt främsta bidrag till samhället? Motivet, så som det framkommer i texterna, är att detta överensstämmer med kvinnors "naturliga position". Det är på grund av sin "natur" som en kvinna endast genom familjen kan få utlopp för sitt verkliga jag. Att hänvisa till kvinnors, och mäns, natur för att motivera social ordning är givetvis varken nytt eller ovanligt, inte heller är det unikt för arabiska kontexter. Tvärtom torde det, vid sidan om hänvisning till en gudomlig ordning, vara ett av de vanligaste argumenten när det gäller konstruktionen av kön som en dikotomi och en hierarki. Konsekvenserna av resonemanget blir en grundläggande statisk och essentialistisk könsförståelse, vilket i princip omöjliggör genomgripande förändringar.⁴² Könsarbetsdelningen, och med den könen, beskrivs i ord som "naturligt" och "genuint". Denna "naturlighet" härleds ofta från ett antagande om en fast och oföränderlig biologi, som får konsekvenser för mäns respektive kvinnors sociala interaktioner. Kön konstrueras alltså utifrån antagandet om "naturliga" och biologiskt grundade egenskaper hos kvinnor, vilka gör dem lämpade att utföra vissa sysslor och ha ett speciellt förhållande till familjen. Och eftersom kvinnor sägs ha dessa egenskaper som gör att de förhåller sig till familjen på ett speciellt sätt, är det uteslutet att också män har dem. *Förut-*

sättningen för att Saddam Hussein i sitt tal uttrycker hur kvinnor bäst förverkligar sig själva, är att män bäst förverkligar sig själva på ett annat sätt, i annat fall vore det meningslöst att definiera hur kvinnor som grupp når självförverkligande. Mäns och kvinnors kön konstrueras som varandras motsatser, kön blir en dikotomi.

Familjen och armén – en grundläggande dikotomi

Det finns en bild i Saddam Husseins tal, i vilken förståelsen av kön som dikotoma blir mycket tydlig. Han beskriver armén och familjen som essentiella delar av ett samhälle, två fundamentala, och samtidigt motsatta arenor, på vilka män respektive kvinnor är bäst lämpade att ge sina bidrag till samhällets fortbestånd. Män och kvinnor får här var sina, olika och diametralt motsatta – men jämbördiga, uppgifter:

We reject all attitudes and conceptions which consider the historical role of women as secondary or auxiliary. But such a standpoint is better than saying that every activity or task performed by man can equally be performed by a woman.

What we are demanding is confirmation of equality between man and woman in their respective roles in the building up of the new society with all its obvious consequences for her legal, social, political and economic status. Whilst women are incapable of performing permanent service on a wide scale in the armed forces, especially in the combat units, men are likewise incapable of looking after children as women do in general. Therefore, if men are better suited than women in the army, women are better suited than men in childcare. Both are essential tasks in society.

The participation of women in some armies in the world is in reality only symbolic. The talk about the role of Zionist women fighting with the combat units of the enemy in the war of 5 June 1967⁴³ was intended more as propaganda than anything real or substantial...The intention was to achieve adverse psychological effects by saying to the Arabs that they were defeated, in 1967, by women.

Familjen och armén blir i Saddam Husseins bild två jämförbara storheter, två arenor som

fungerar som symboler för två olika kön vilkas funktioner kompletterar varandra. I armén får män utlopp för sina naturliga egenskaper, i familjen får kvinnor detsamma. Genom att ta dessa två exempel, menar han sig punktera argumenten för de som menar att: "every activity or task performed by a man can equally be performed by a woman". I de länder där kvinnor beträder mäns arena genom att göra militärtjänst, hävdar Saddam Hussein att det handlar mer om psykologisk krigsföring än något annat. När israelerna till exempel använde kvinnor i sin armé under kriget 1967, var det för att göra nederlaget än mer förnedrande för araberna. Saddam Hussein varnar därmed för att gå för långt när det gäller att förändra de samhälleliga uppgifterna för män och kvinnor. Visserligen är det nödvändigt att kritisera den feodala stammentalitet som ger kvinnor sekundär status, men de som hävdar att kvinnor har en lägre status än män, har trots allt en sundare hållning än de som menar att allt en man kan göra kan en kvinna göra lika bra. Det finns gränser, och exemplen med militärtjänstgöring kontra barnuppfostran gör dessa gränser tydliga. Armén och familjen är båda essentiella delar av ett samhälle – *olika men jämbördiga* – och de representerar arenor som gör det möjligt för respektive kön att få utlopp för sina naturliga egenskaper. Kvinnor är inte kapabla att, åtminstone inte i någon större utsträckning, delta i krigsmakten, liksom män inte är kapabla att ta hand om barn. Det är i sina respektive roller som män och kvinnor kan uppnå verklig jämlikhet. Jämlikhet blir här detsamma som komplementaritet. Eller som kvinnorna på General Federation of Iraqi Women i Basra uttryckte det: "Givetvis är män och kvinnor olika, men vi kompletterar varandra hellre än att kämpa mot varandra."

Det finns alltså gränser för kvinnors frigörelse, det slår Saddam Hussein fast med kraft i sin bild av samhällets två motpoler – familjen och armén. Men vilka är då dessa gränser? När övergår kvinnofrigörelsen från att vara en tillgång för samhället till att bli ett hot som äventyrar ordningen?

I dessa beskrivningar är det könsdikotomiseringen som är den grundläggande struktur,

vilken garanterar samhällets fortbestånd och framgång. Förutsättningen för ordning är att manligt och kvinnligt kön konstrueras som motsatser: "men are better suited than women in the army, women are better suited than men in childcare". Det män kan göra kan kvinnor inte göra, åtminstone inte lika bra. Och vice versa. Män och kvinnor ska komplettera varandra och måste därför kunna skiljas åt. Det är nödvändigt att definiera gränserna för manligt och kvinnligt kön, och det är nödvändigt att motivera dessa gränser genom "naturen" eller kanske (den gudomliga) ordningen för att stävja försök till förändringar. Vissa förändringar är visserligen av godo, innehållet i "kvinnligheten" kan till exempel förändras så att kvinnor på bästa sätt kan bidra till samhällets utveckling. Men *det som inte får förändras, är det faktum att män och kvinnor definieras som motsatser, att kön dikotomiseras*, eftersom detta allvarligt hotar den sociala ordningen.

Könen konstrueras alltså som dikotoma och komplementära. Det gör att kön måste analyseras som en relation, där en del i ett motsatspar förutsätter den andra. Konstruktion av manlighet måste studeras i relation till konstruktion av kvinnlighet, annars förlorar begreppen både betydelse och giltighet. Kvinnors liv begränsas av mäns handlande, individuellt och kollektivt. Män, manlig dominans och konstruktion av manlighet, liksom kvinnors deltagande i reproduktionen av sin egen underordning, är därför nödvändigt att inkludera i analysen.⁴⁴ Eftersom det faktum att människor konstrueras som två kön är en grundläggande förutsättning för att samhällsstrukturerna, i Saddam Husseins beskrivningar, ska fungera, måste män såväl som kvinnor, och relationerna dem emellan, analyseras tillsammans.⁴⁵ Kvinnor kan inte betraktas som passiva mottagare av en verklighet definierad av män. I ett patriarkalt system, som det irakiska samhället och strukturer inom det, är kvinnor sällan fullständigt maktlösa. Men den makt kvinnor har kan betecknas som indirekt. Den förvärvas genom att systemet "manipuleras", och har ingen egentlig strukturell grund. Den makt kvinnor har i olika kontexter kan också antas relativt lätt kunna tas ifrån dem, eftersom mäns makt, i motsättning till

kvinnors makt, är strukturellt grundad.⁴⁶

I Saddam Husseins tal uttrycks konstruktionen av kvinnlighet ofta explicit, medan konstruktionen av manlighet endast finns där implicit. Detta kan tyckas självklart – talens tema är kvinnors plats i det irakiska samhället. Men jag tror också att det handlar om att män och manlighet är så självklara att det inte behöver ödas ord över dem. Män är utgångspunkten och normen utifrån vilken dess motsats, kvinnor, definieras. I diskussionen ovan om hur Saddam Hussein sätter kvinnor i relation till samhället och till folkets enhet, blir det tydligt hur män är så självklara att de inte ens behöver nämnas. Undantaget i talen är just det ovan citerade resonemanget om armén och barnomsorgen, symboler för mäns respektive kvinnors könskonstituering. Här beskrivs armén som den viktigaste arenan för konstruktionen av manlighet. I de stridande förbanden återfinns manlighetens yttersta fäste, eftersom denna arena definieras som så långt från kvinnlighet man kan komma.

I den här förståelsen är konstruktionen av kön knappast någon privat angelägenhet. *Om samhällets fortbestånd är beroende av hur kön konstitueras, är kön i allra högsta grad en politisk fråga av intresse för landets makthavare.* Det ligger i maktens intresse att könen förstås som dikotoma och att de grundläggande strukturerna därmed upprätthålls. När könsdikotomiseringen blir en förutsättning för förverkligandet av "det nya samhället" eller "ett odödligt Irak", kan definitionerna av hur kön ska konstrueras inte lämnas åt människor att själva avgöra. Liksom "kvinnors frigörelse" måste styras av ett "kompetent ledarskap", måste detta ledarskap också ge folket vägledning när det gäller gränser för kön. Här måste det också finnas kontrollmekanismer, som garanterar ordningen och kontinuiteten i de grundläggande strukturerna. En sådan mekanism, som förhindrar oönskade förändringar men ger rum för önskade, kan vara att använda kvinnor som symboler.

Symboler för tradition och modernisering

Saddam Hussein tar upp ett mycket vanligt förkommande tema, inte minst i litteratur om

kvinnor i arabvärlden/den muslimska världen, när han talar om att kvinnor har ansvar för kulturens ideal.⁴⁷ I hans retorik fogas också hängivenheten gentemot Revolutionen till kvinnors ansvarsområde. Han menar också att det är kvinnor som ska föra dessa ideal vidare till nästa generation:

The women of our country are the descendants of the immortal Arab women who fought valiantly side by side with their menfolk, wrote the poetry of chivalry and glory, and participated in the great heritage of civilisation. Thanks to their conscious commitment to the Revolution and the ideals and interests of the masses, and their correct understanding of the national characteristics of our civilisation and heritage, the Arab women, together with their Kurdish sisters and all other women of Iraq, are capable of following a correct path and playing their pioneering role in the construction of the revolutionary society.

Irakiska kvinnor har ett stort ansvar att bära. De ska vara pionjärer i byggandet av det revolutionära samhället, och de har att leva upp till historiska förbilder som Saddam Hussein kallar "the immortal Arab women". Tack vare sin hängivenhet gentemot revolutionen och de breda lagrens intressen, är kvinnor kapabla att följa den rätta vägen. De har också en viktig uppgift när det gäller att rätt förstå de nationella karaktärsdragen i den irakiska civilisationen och kulturarvet. På en av banderollerna hos General Federation of Iraqi Women i Bagdad står textat:

Den irakiska modern när sina barn med kultur, tro och mod

Kvinnor bär kultur och har ansvar för att föra kulturen vidare till kommande generationer. Saddam Hussein är knappast unik när han ger uttryck för detta. Leila Ahmed menar att arabiska kvinnor ofta sammankopplas med kampen för den arabiska kulturen, både från västerländskt och arabiskt håll. Inte oväntat står frågor om kvinnors liv och position i samhället högt på dagordningen hos olika fundamentalistiska rörelser i arabvärlden, ett faktum som hänger nära samman med kolonia-

lismen och dess påverkan och övergrepp på arabisk och muslimsk kultur.⁴⁸ I fundamentalistiska kontexter beskrivs den privata sfären som en central arena för konstruktionen av muslimsk identitet.⁴⁹ När kvinnors självförverkligande och främsta uppgifter i samhället kanaliseras genom familjen, får de ett särskilt ansvar för att skydda kulturen från yttre och inre angrepp.

Begreppet "kulturell autenticitet" kan användas för att förstå centrala delar av hur kultur presenteras och identitet skapas i en kontext där definitionen av ett yttre hot är central.⁵⁰ Det kan t ex gälla samhällen som, liksom Irak, tidigare varit koloniserade, och där olika former av kulturellt nytänkande och omprövande kan bli nödvändigt när situationen förändras. Begreppet kan dock användas också i relation till andra kontexter, sökandet efter kulturell autenticitet torde förekomma inom de flesta kulturer. Det intressanta blir att se hur strävan efter autenticitet används för olika syften inom olika kontexter. I den förståelse av begreppet som antropologen Julie M Peetet ger uttryck för, konstrueras autenticitet såväl "inifrån" som "utifrån", det kan vara något som konstrueras inom ett sammanhang, med det kan också, av utomstående, läggas på ett sammanhang. Ofta tillskrivs olika grupper inom ett samhälle kulturell autenticitet, vissa människor får mer än andra representera Det Autentiska. Ett viktigt redskap i konstruktionen av kulturell autenticitet är att hänvisa till "tradition". Här handlar det inte om ett passivt och stunt anammande av någonting "givet", utan om hur tradition används och ges mening i specifika situationer för specifika syften. Symboler för tradition ges mening, omtolkas och omprövas t ex i en situation av kulturellt nytänkande eller omprövande. Konstruktionen av autenticitet blir en medveten eller omedveten, kalkylerande och kreativ process, där tradition skapas för specifika syften i olika kontexter.

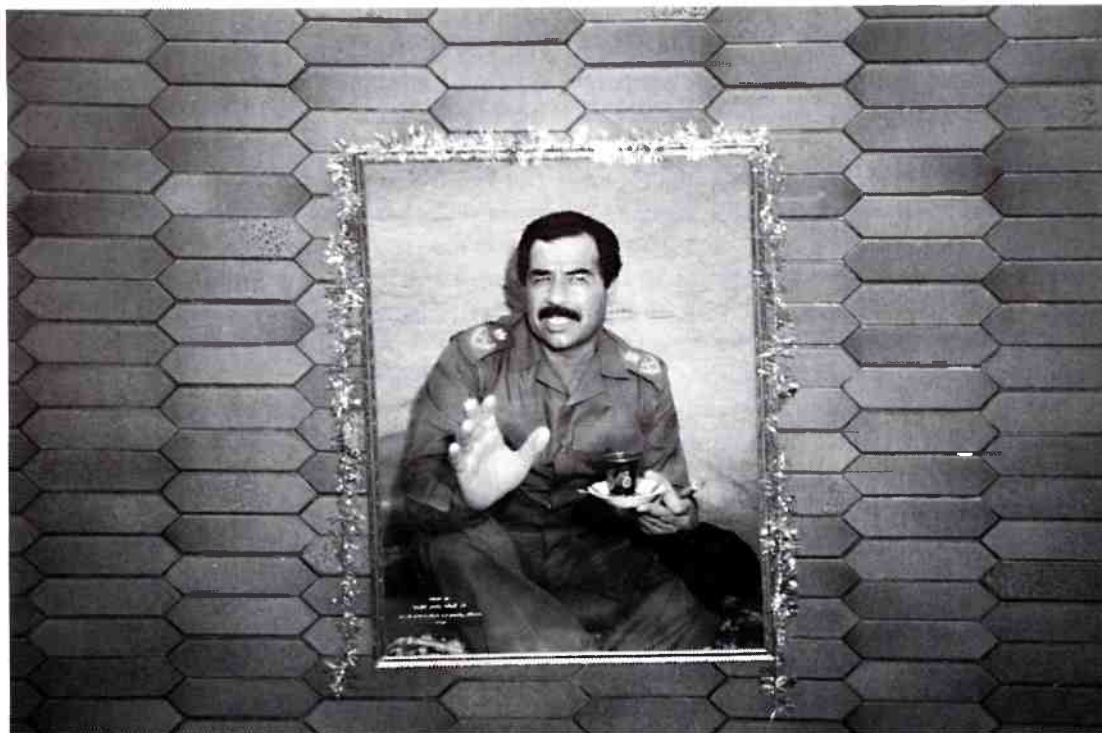
I Saddam Husseins tal blir autenticiteten viktig i konstruktionen av nationell identitet, och i denna konstruktion spelar kön en betydande roll. Kvinnor tillskrivs autenticitet exempelvis genom hänvisningar till historiens "odödliga arabiska kvinnor", och genom att

de anses vara speciellt skickade att tolka kulturarvet. De som ska föra arvet vidare till nästa generation, borde vara de som bäst uttrycker den kulturella och nationella autenticiteten. Irakiska kvinnor tillskrivs autenticitet, de får symbolisera det irakiska folket och blir garantier för att revolutionens och kulturens ideal upprätthålls. Även om det sätt varpå kvinnor symboliserar kulturell och nationell autenticitet aldrig kan vara entydigt utan är beroende av många olika faktorer, är det ändå möjligt att påstå att *kvinnor, på ett annat och mer omfattande sätt än män, får stå som symboler för autenticitet.*

Men kvinnor representerar inte bara autenticitet konstruerad utifrån tradition, utan också "autentisk" modernisering. Låt mig åter citera en banderoll från GFIWs kontor i Bagdad, denna gång ett citat av Saddam Hussein:

Om våra kvinnor inte vore frigjorda, medvetna och utbildade, skulle vårt samhälle förbli underutvecklat och oliberalt.

Liksom flera citat ur talen tidigare, visar detta att kvinnors frigörelse hänger nära samman med samhällets utveckling. Kvinnor frigörs, medvetandegörs och utbildas. De får nya uppgifter i samhället, som gagnar utvecklingen mot en modern, revolutionär stat. Hos Saddam Hussein fungerar modernisering, givetvis i linje med revolutionens ideal, som en av grundförutsättningarna för byggandet av det nya samhället. Men för att moderniseringen ska leda till det ideala samhället, måste den noga definieras av ledarskapet, inte minst när det gäller kvinnors roller. Det finns en strävan efter autenticitet i förhållande till tradition, men också till modernisering. Kvinnor är centrala i denna konstruktion av autentisk modernisering, *de får symbolisera bevarandet av nationens kulturarv, och samtidigt också nationens utveckling.* Kvinnors frigörelse blir en symbol för samhällets modernisering. Denna konstruktion av kvinnor som symboler för modernitet, kan göras både "inifrån", vilket Saddam Hussein gör i sina tal, och "utifrån". I västvärlden har det funnits en tendens att "mäta" ett icke-västerländskt samhälles moderniseringsgrad utifrån hur man tolkar kvinnors status.⁵¹

Saddam Hussein.
Foto: Bernt Jonsson.

*En skenbar paradox
– stöttepelare och akilleshälar*

Jag har i den här artikeln, genom Saddam Husseins tal och berättelser om möten med General Federation of Iraqi Women, visat hur konstruktionen av nationell identitet blir en könad process, i vilken förståelsen av kön som dikotoma är en grundläggande förutsättning för samhällets fortbestånd. Definitioner av kön och könsrelationer blir politiska ställningstaganden, varför innehållet i agendan för kvinnors frigörelse – som är ett självklart ideal i Saddam Husseins tal – inte kan överlåtas åt kvinnor att avgöra, utan måste bestämmas av ett "kompetent ledarskap". När detta "ledarskap" definierar kön, bland annat genom hänvisning till motsatsparet "familjen" och "armén", blir det tydligt att även om det är möjligt att förändra innehållet i "manligt" och "kvinnligt", är det inte möjligt att förändra relationerna dem emellan. Manligt och kvinnligt kön måste förstås som komplementära begrepp, och könsdikotomiseringen är

en förutsättning för ett förverkligande av ett idealt samhälle, en grundläggande komponent i konstruktionen av den nationella identiteten. Detta kräver redskap och kontrollmekanismer, som garanterar ordningen samtidigt som förändringar möjliggörs. Jag har ovan definierat kvinnors symboliska funktioner i Saddam Husseins tal som en mekanism som möjliggör kontroll, och visat exempel på hur kvinnor fungerar som symboler både för "tradition" och för "modernitet".

Detta kan tyckas vara en paradox – att kvinnor i Saddam Husseins konstruktion av nationell identitet fungerar som symboler för något som ser ut som motsatser: å ena sidan tradition, och å andra sidan modernisering. Men jag vill påstå att paradoxen är skenbar. Kvinnors uppgifter i samhället kan förändras, vilket de också i stor utsträckning gjort i Irak, utan att de grundläggande strukturerna när det gäller kön förändras. I Saddam Husseins tal är det tydligt att förändringar för kvinnor inte på något sätt får hota den fundamentala könsstrukturen: förståelsen av kön som diko-

toma. Kön konstrueras i ett spänningsfält mellan förändring och stabilitet – *moderniseringen kräver förändrade uppgifter för kvinnor, samtidigt som den grundläggande könsdikotomiseringen måste hållas intakt.*

Ett analytiskt redskap som är möjligt att använda för att analysera detta spänningsfält, är begreppsparet konstitutivitet – regulativitet. Dessa begrepp beskriver den logiska distinktionen, såväl som skillnader i nivå, mellan grundläggande och avledda regler. På en konstitutiv nivå finns regler, ofta implicita, som definierar de grundläggande förutsättningarna för människors agerande i olika sammanhang. Konstitutiva regler ger mening åt händelser och handlande. De påverkar indirekt våra liv, men är så integrerade i oss själva att de sällan blir explicita för oss. På en regulativ nivå finns avledda och tillämpade regler. De kan på olika sätt, ofta indirekt och komplext, härledas från konstitutiva regler. Konstitutiva regler ger de grundläggande förutsättningarna och villkoren för hur regulativa regler ska tillämpas, deras giltighet och begränsningar. Medan konstitutiva regler är stabila, dock inte statiska, är regulativa regler flexibla och, i olika stor utsträckning, stadda i konstant förändring.⁵²

Hos Saddam Hussein går visionen om det ideala samhället hand i hand med visionen om den ideala kvinnan. När kvinnor symboliserar kulturens eller nationens autenticitet, vare sig den konstrueras kring något som definieras som tradition eller modernisering, blir det nödvändigt att definiera tydliga gränser för kvinnor, att sätta kvinnor "på plats".⁵³ Kvinnors offentliga beteende, sexuella uppförande, utseende, kläder och så vidare måste regleras. Om kvinnor är symboler för nationell identitet, måste de självklart kontrolleras. Även om kvinnor inte bara symboliserar tradition, utan också modernisering, betyder det inte att de har möjlighet att frigöra sig från ansvaret att symbolisera autenticitet. Definitionen av autenticitet kan förändras, utan att det nödvändigtvis upphäver de begränsningar det innebär för kvinnor att fungera som symboler.⁵⁴

Saddam Hussein vill frigöra de irakiska kvinnorna, han vill ge dem nya uppgifter i samhället och låter dem därmed stå som symboler för modernisering i visionen om det

ideala samhället. Samtidigt symboliserar kvinnor det stolta kulturarvet, de har en uppgift att föra traditionen vidare till kommande generationer. På en regulativ nivå kan dessa två symboliska funktioner tyckas stå mot varandra. Det kan tyckas som om Saddam Hussein säger emot sig själv när han å ena sidan förespråkar modernisering och kritiserar "bakåtsträvare", å andra sidan betonar kulturarvets funktion och eftersträvar balans i kvinnors frigörelse. Men ponera att det som i sammanhanget rör sig på en konstitutiv nivå är den symboliska funktionen, medan det symbolen står för – "tradition" eller "modernitet" – har betydelse endast på en regulativ nivå. Då handlar de grundläggande, konstitutiva reglerna om att kvinnor just fungerar som symboler, oavsett vad denna symbol står för. På en konstitutiv nivå blir då innehållet i symbolen sekundärt, och *det primära är att kvinnor används som symboler för något mer än sig själva, vilket blir ett argument för och en legitimering av kontroll.* När autenticitet utvidgas till att handla om modernisering vid sidan av tradition, sker förändringen på en regulativ nivå, där det finns utrymme för flexibilitet. Kvinnors uppgifter i samhället förändras, kvinnor symboliserar inte längre bara tradition, utan också det revolutionära, moderna irakiska samhällets utveckling och framsteg. Men samtidigt bekräftas regler på en konstitutiv nivå, kvinnor förblir symboler för nationell autenticitet och som sådana nödvändiga att kontrollera.

Som jag tidigare visat är familjen central i Saddam Husseins beskrivningar av sina visioner om det irakiska samhället. I familjen och genom reproduktionen får kvinnor utlopp för sina "naturliga" egenskaper, och det är därför härigenom kvinnor kan ge sitt verkliga bidrag till nationens fortbestånd. Genom att upplåta sina kroppar till samhällets bästa, genom låta sina söner bli nationens hängivna krigare, och genom att hela tiden sätta familjens bästa i fokus, kan kvinnor dra sitt strå till stacken. Kvinnors kroppar blir arenor för konstruktionen av kön. Könet bekräftas av att en "riktig" kvinna är moder, liksom den nationella identiteten – en "riktig" kvinna är en moder som ger sitt land hängivna krigare. *Konstruktionen av kön och nationell identitet går*

inte att separera, utan hör nära samman. I denna kontext ger begreppen mening åt varandra, och betydelsen av dem får en annan dimension när de hålls samman än när de analyseras var för sig.

När kvinnor fungerar som symboler för nationell identitet, blir de på samma gång konstruktionens grund som dess svaga punkt, de blir dess stöttepelare och akilleshälar. Kvinnor hedras, är en stolthet för gruppen och dess främsta representanter så länge de vårdar och bevarar kulturen och religionen på de sätt de "ska", men när de inte gör det är de kulturens eller religionens främsta hot.⁵⁵ Kvinnor som inte lever i enlighet med vad som förväntas av dem, blir ett hot inte bara mot hur kön konstrueras, utan också mot den nationella identiteten.⁵⁶ När Saddam Hussein definierar gränser för kvinnors frigörelse, uttrycker han också en förväntan om att de ska medverka till att förståelsen av kön som dikotoma inte ifrågasätts. Om könsdikotomiseringen inte längre är självklar, faller den grundläggande struktur varpå den sociala ordningen vilar. Eftersom kvinnor symboliserar och bär ansvar för den nationella autenticiteten och identiteten, blir skulden deras om strukturerna rämningar. Kvinnor får symboliska funktioner – som nationens stöttepelare och akilleshälar, och det blir uppenbart att deras liv måste kontrolleras i långt större utsträckning än mäns.

NOTER

¹ Reseanteckningar 8 mars 1996.

² Följande framställning gällande teoretiska utgångspunkter bygger på Eva Lundgrens teorier. Där inte annat anges refereras till Lundgren 1993.

³ Lundgren 1993, s 215.

⁴ Karmi 1993, s 149.

⁵ Alnasrawi 1994, s 72.

⁶ Moss Helms 1994, s 121.

⁷ Hourani 1992, 459 f. Ba'th-partiet ska inte förväxlas med den rörelse som kallats "arabsozialism". De båda rörelserna var samtida, men medan Ba'th var en ideologi som utvecklades till ett parti och en inflytelserik politisk kraft, konstruerades arabsozialismen av en regim, i stor utsträckning i syfte att legitimera densamma. Arabsozialismen utvecklades i Egypten och sammankopplas ofta med Abd al Nasir (Nasser), den ledande bland de arméofficerare som tog makten 1952, och en av världens allra främsta politiker. Abd al Nasir blev Egyptens president, och var det fram till sin död 1970.

⁸ Moss Helms 1984, s 32.

⁹ Ibid, s 21.

¹⁰ Ibid, s 61.

¹¹ Detta, och följande, citat är hämtat från Hussein 1981. Citaten utgör ett axplock ur Saddam Husseins tal, och syftar till att illustrera viktiga teman. Till grund för analysen ligger dock talen i sin helhet.

¹² Rassam 1992, s 84.

¹³ Mayer 1995, s 104.

¹⁴ Mina egna intryck av detta förhållande bekräftas av bland andra Moss Helms 1984, s 99.

¹⁵ Omar 1994, s 61ff.

¹⁶ Efter Gulfkriget slut i mars 1991 införde FN långtgående ekonomiska sanktioner mot Irak, vilka medfört svåra lidanden för många irakier, inte minst kvinnor och barn. Ett av syftena med den studieresa jag deltog i var att studera sanktionernas effekter för människor i Irak. Elden och Ishaq 1996. Se också Bhatia, Kavar och Shahin 1992.

¹⁷ Reseanteckningar 6 mars 1996.

¹⁸ Rassam 1992, s 84f.

¹⁹ Se t ex Peteet 1993; och Ahmed 1992. Se även vidare under rubriken "Symboler för tradition och modernisering".

²⁰ Papanek 1994, s 48.

²¹ Peteet 1991, s 158.

²² News from Within 1995.

²³ Jad 1990, s 132.

²⁴ Julie M Peteet 1991, s 42.

²⁵ Rassam 1992, s 84.

²⁶ Ibid, s 87. Se vidare under rubriken "Familjen- samhälls fundament".

²⁷ al-Khayyat 1990, s 194.

²⁸ Mayer 1995, s 104.

²⁹ Hélié-Lucas 1994, s 393.

³⁰ Moss Helms 1984, s 24.

³¹ Reseanteckningar 5 mars 1996.

³² Hélié-Lucas 1994, s 396.

³³ Omar 1994, s 64. Se även Karmi 1993, s 152.

³⁴ Reseanteckningar 9 mars 1996.

³⁵ Se t ex Jeffner 1994.

³⁶ Bhatia, Kavar och Shahin 1992, s 32.

³⁷ Se t ex Papanek 1994, s 74 och Ahmed 1992, s 236f.

³⁸ Karmi 1993, s 150.

³⁹ Badran 1995, s 124.

⁴⁰ Karmi 1993, s 150.

⁴¹ Badran 1995, s 63f.

⁴² Moghadam 1994, s 18.

⁴³ I västerländsk terminologi ofta kallat Sexdagarskriget.

⁴⁴ Kelly, Burton & Reagan 1994, s 33.

⁴⁵ Se t ex Rassam 1984, s 122.

⁴⁶ Karmi 1993, s 152.

⁴⁷ Kultur förstås i detta sammanhang som ett redskap i konstruktionen av nationell identitet, och analyseras inte som ett självständigt betydelsebärande begrepp.

⁴⁸ Ahmed 1992, s 236f.

⁴⁹ Hélié-Lucas 1994, s 393. Detta gäller inte bara fundamentalistiska diskurser i arabiska/muslimska kontexter. Också inom t ex judisk, kristen och hinduisk fundamentalism intar den privata sfären, kvinnors posi-

- tion och familjens grundläggande betydelse för samhället, en framträdande plats. Se t ex Moghadam 1994, Westerlund 1992.
- ⁵⁰ Följande framställning rörande "kulturell autenticitet" bygger på Peetet 1993, s 51ff.
- ⁵¹ Se t ex Papanek 1994, s 48; Moghadam 1994, s 2 ff.
- ⁵² Lundgren 1995.
- ⁵³ Moghadam 1994, s 18.
- ⁵⁴ Peetet 1994, s 60.
- ⁵⁵ Hélie-Lucas 1994, s 396.
- ⁵⁶ Se t ex Papanek 1994, s 74 och Ahmed 1992, s 236f.
- LITTERATUR
- Ahmed, Leila, *Women and Gender in Islam. Historical Roots of a Modern Debate*. Yale UP, New Haven & London 1992
- Alnasrawi, Abbas, "Economic Devastation, Underdevelopment and Outlook" i Hazelton, Fran (ed) *Iraq Since the Gulf War, Prospects for Democracy*, Zed Books, London & New Jersey 1994
- Badran, Margot, *Feminists, Islam and Nation. Gender and the making of Modern Egypt*, Princeton UP, Princeton, New Jersey 1995
- Bhatia, Bela, Kawar, Mary & Shahin, Mariam, *Unheard Voices: Iraqi Women on war and Sanctions*, Change, Think-book VIII, London 1992
- Eldén, Åsa och Ishaq, Rasha, "Vi är trötta, vi är oskyldiga. Irakiska kvinnor under sanktionerna." i *Möte med Irak*, En rapport från en studieresa i Irak, mars 1996, Opublicerad rapport, Kristna fredsrörelsen 1996
- Hélie-Lucas, Marie-Aimée, "The Preferential Symbol for Islamic Identity: Women in Muslim Personal Laws" i Valentine M Moghadam (red): *Identity Politics and Women. Cultural Reassertions and Feminisms in International Perspective*, Westview Press, Boulder & Oxford 1994
- Hourani, Albert, *De arabiska folkens historia*, Alhambra, Lund 1992
- Hussein, Saddam, *The Revolution and Woman in Iraq*, Translation & Foreign Languages Publishing House, Baghdad 1981
- Jad, Islah, "From Salons to the Popular Committées. Palestinian Women 1919-1989" Heacock, Roger & Nassar, Jamal R (red): *Intifada. Palestine at the Crossroads*, Bir Zeit University and Praeger, New York 1990
- Jeffner, Stina, *Kvinnojourskenskap*. Folkhälsoinstitutet 1994:10
- Karmi, Ghada, "The Saddam Hussein Phenomenon and Male-Female Relations in the Arab World" i Asfar, Haleh (red), *Women in the Middle East: Perceptions, Realities and Struggles for Liberation*, Macmillan, London 1993.
- Kelly, Liz, Burton, Shiela & Reagan, Linda, "Researching Women's Lives or Studying Women's Oppression? Reflections On What Constitutes Feminist Research" i Maynard, Mary & Purvis, June, *Researching Women's Lives from a Feminist Perspective*, Taylor & Francis, London 1994
- al-Khayyat, Sana, *Honour and Shame. Women in Modern Iraq*, Saqi Books, London 1990
- Lundgren, Eva, *Det får da være grenser for kjønn*. Voldelig empiri og feministisk teori, Universitetsforlaget, Oslo 1993
- Lundgren, Eva, "Creating bodily gender in the fields of symbol and power", *Nora* no. 2 1995
- Mayer, Ann Elisabeth, "Rhetorical Strategies and Official Policies on Women's Rights: The Merits and Drawbacks of the New World Hypocrisy" i Afkhami, Mahnaz (red), *Faith and Freedom. Women's Human Rights in the Muslim World*, I.B. Tauris, London 1995
- Moghadam, Valentine M (red): *Gender and National Identity. Women and politics in Muslim societies*. Zed Books, London & New Jersey 1993
- Moghadam, Valentine M, "Introduction: Women and Identity Politics in Theoretical and Comparative Perspective" i Moghadam, Valentine M (red): *Identity Politics and Women: Cultural Reassertions and Feminisms in International Perspective*. Westview Press, Boulder & Oxford 1994
- Moss Helms, Christine, *Iraq. Eastern Flank of the Arab World*, The Brookings Institution, Washington DC 1994
- News from Within*, vol XI, no 3, March 1995
- Omar, Suha, "Women: Honour, Shame and Dictatorship." i Hazelton, Fran (red) *Iraq Since the Gulf War*, Zed Books, London & New Jersey 1994
- Papanek, Hanna, "Ideal Woman and Ideal Society: Control and Autonomy in the Construction of Identity i Valentine M Moghadam (red): *Identity Politics and Women. Cultural Reassertions and Feminisms in International Perspective*. Westview Press, Boulder & Oxford, 1994
- Peetet, Julie M, *Gender in Crisis. Women and the Palestinian Resistance Movement*. Columbia UP, New York 1991
- Peetet, Julie M, "Authenticity and Gender. The Presentation of Culture" i Judith Tucker (red), *Arab Women: Old Boundaries, New Frontiers*, Indiana UP, Bloomington, Indianapolis 1993
- Rassam, Amal, "Political Ideology and Women in Iraq: Legislation and Cultural Constraints." *Journal of Developing Studies*, vol 8, no 1 1992
- Westerlund, David (red): "Sekularism ifrågasatt. Fundamentalism' och religionspolitik i jämförande perspektiv". *Tro och Tanke*, nr 6 1992

Åsa Eldén
Uppsala University
Department of Sociology
Box 1604
751 46 Uppsala
Sweden

För summary se sid 43!

SUMMARY ÅSA ELDÉN

Women in Iraq have become endowed with a symbolic function and linked to particular constructions of national identity in the official rhetoric. In this article, different themes treated by Saddam Hussein in his speeches to the women of the Party are analyzed from the point of view of constructions of gender and national identity. On a fundamental level, dichotomizations of gender are essential to the party rhetoric, in which women are endowed with a double and seemingly paradoxical function: they are simultaneously the pillars and the Achilles heels of Iraqi society.